

Prof. PhDr. Jiří Mareš – jubilující

Vážený pane profesore, je to sotva uvěřitelné, že oslavíš další významné životní jubileum. Chtěli bychom se v této gratulaci ohlédnout za vybranými mezníky dlouhé části životní cesty, na které jsme měli tu čest Tě potkávat, žádat Tě o rozhovory nebo i o rady.

Už při prvních setkáních jsme se zabývali zajímavým výzkumným tématem mikroanalýzy výuky z hlediska interakce a komunikace učitel–žáci. Tehdy šlo o metody mikroanalýzy výuky, jejíž výsledky byly začleněny ve vědecké práci, kterou jsi dokončil a obhájil na Pedagogickém ústavu J. A. Komenského ČSAV.

Výsledky výzkumné práce tehdy vznikaly v zajímavém vědeckém týmu, se kterým jsi spolupracoval (Tollingerová, Helus, Křivohlavý, Gavora, Kulič, Š. Švec a mnoho dalších odborníků). Každý z členů týmu se věnoval otázkám analýzy komunikace a interakce učitel–žáci, učitel–studenti ve výuce z jiného hlediska. Všichni se snažili najít takové postupy, jimiž by bylo možné popisovat skutečnost výuky v praxi školy a přinést vědecké podněty pro budoucí změnu. V sedmdesátých letech minulého století to byl zcela unikátní přístup v jinak normativně pojatém přístupu k otázkám školy. Řada mikroanalytických postupů pedagogicko-psychologického výzkumu odhalila, že pedagogická komunikace ve výuce na základní škole má řadu rezerv. Sborník z konference z roku 1981 s názvem *Interakce učitel–žáci a učitel–studenti*, který vznikl pod tvou redakcí, byl velmi bohatou inspirací pro změnu pedagogiky jako vědy v hledání *nové kvality pedagogické teorie a praxe i její výzkumné reflexe*. Tomáš Svatoš na toto období vzpomíná:

Příchodem a přístupem Jiřího Mareše se mnohé začalo měnit; s inspirací v rodícím se činnostním a zkušenostním učení a za podstatné podpory technických prostředků se budoucí učitelé setkávali s takovými procedurami, jakými je mikro-vyučování, simulování profesních rolí či postupy sociálněkomunikativního nácviku, opřeny o reflexi a sebereflexi. Zní vám to „moderně“? Zřejmě ano, já však píši o počátku sedmdesátých let 20. století. Čtu-li dnes o výzkumech na bázi video-studií, pročítám-li zprávy o video-nácviku v učitelství, vím, že „už to tady bylo“ a že dnešní podobu předurčovaly aktivity Jiřího Mareše (a vrstevníků) z dob před více jak 45 lety. (2012)

Publikace s názvem *Sociální a pedagogická komunikace ve škole* (1998) a *Komunikace ve škole* (1995), které byly vydány ve spolupráci s prof. J. Křivohlavým, se staly velmi cennou oporou pro hledání nových

možností a kvality v rozvoji obecné didaktiky, jež vycházela z nového pojetí didaktické interakce a komunikace ve výuce na základní škole. Zde také leží zdroje hledání nových podnětů pro rozvoj učitelského vzdělávání. Vzniklo dílo do té doby nevídané; na jedné straně představilo potřebnou teorii a široký vývoj tématu, současně publikace měla také aplikační ráz, a to zcela nové spočívalo v konkrétních ukázkách a příkladech, které nezaměnitelně přispěly ke čtenářskému porozumění.

Další tým spolupracovníků, který jsi vedl, byl v Grantové agentuře České republiky. V pracovní skupině pro pedagogiku a psychologii č. 406 (v letech 1996–2002) jsme měli možnost pozorovat velmi z blízka tvůj svědomitý přístup ke kontrole podkladů pro rozhodování o přidělování finanční podpory projektům, které rozvíjely výzkum v oblasti obou vědních oborů. Bdělý a odpovědný přístup byl základem pro dohled nad kvalitou výzkumných činností v pedagogických a psychologických disciplínách, byl zaměřen na kvalitu jejich rozvoje učitelské přípravy do budoucna.

Od roku 2001 vznikla možnost spolupracovat s Tebou v pracovní skupině pro pedagogiku, psychologii a kinantropologii, kterou jsi vedl jako člen Akreditační komise vlády České republiky. Tvůj přísný a kritický úsudek byl vždy sdělován s velkou úctou a laskavostí ke všem zúčastněným. V hodnotících formulacích nikdy nescházela doporučení, která vedla ke změně nebo nápravě předkladaných podkladů k akreditaci. Doporučení vždy směřovala k dosažení takové kvality podkladů akreditace, jež umožňovala navrhované nové studijní obory v komisi nakonec schválit.

V letech 2001–2004 jsi byl oponentem výzkumného záměru s názvem *Nové možnosti vzdělávání učitelů, vychovatelů a žáků pro učící se společnost 21. století*. Každoroční posudky a rozbor výsledků jednotlivých etap pětiletého řešení výzkumného záměru byly vždy jasným a kritickým zdrojem pro vnitřní hodnocení a evaluaci výsledků řešení ve výzkumném týmu. Obdobně jsi pomáhal s celou řadou dalších pedagogických témat: za připomenutí stojí nově do pedagogických souvislostí vstupující témata o klimatu školy a třídy, o sociální opoře, kvalitě života, o učitelově vnímání profesní zdatnosti nebo nejnověji o morálním distresu učitelů.

Od roku 2004 jsi chystal projekt k dalšímu výzkumu pro úkol GAČR s názvem *Kvalita života dětí a dospívajících*, jehož řešení bylo zahájeno v roce 2006. První sborník, který byl vydán pod stejným názvem, ukazuje, že otázka

kvality života člověka, jež byla v pozadí všech témat a činností v předchozích letech, se zde stala ústřední výzkumnou otázkou. Ve sbornících s výsledky výzkumu je vidět, jak významný je tvůj autorský podíl na řešení problému na všech úrovních (obecné, metodologické i empirické). Nahlížení na prekoncepty a pojetí kvality života dětí u žáků v primárním vzdělávání přineslo zcela nové podněty pro výzkum prekonceptů i u studentů učitelství a nové podněty pro jejich přípravné i další vzdělávání.

V následujících letech přibyly i zcela zásadní publikace pro rozvoj pedagogiky a psychologie zdraví (viz *Dítě a bolest*, 1997; *Sociální opora...*, 2003; *Pacientovo pojetí nemoci*, 2010 a další) a v roce 2013 zásadní publikace *Pedagogická psychologie*, která přináší celou řadu podnětů pro další rozvoj věd o učení a vyučování i pro praxi výuky. Velkou pozornost jsi také věnoval pojetí významu učitelského vzdělávání pro všechny stupně škol a soustavně napomáhal vytváření důvěry k této profesi.

Vážený pane profesore, děkujeme Ti za povzbuzování na odborné cestě. Děkujeme za možnost učit se od Tebe trpělivosti, lásce k oboru, vytrvalosti na cestě k hledání nových možností v rozvoji pedagogické a psychologické vědy. Děkujeme Ti také za velkou naději a nekončící oporu a pomoc při hledání východisek ze situací, které se někdy jevily jako slepé uličky.

Je pro nás ctí, že můžeme na tomto místě vyjádřit velký obdiv ke Tvé mimořádné životní cestě a stručně vydat svědectví k několika výzkumným a pracovním mezníkům, které jsme mohli společně sdílet.

Chceme také vyjádřit úctu k Tobě jako člověku, který svým mimořádným lidstvím zasáhl do osudu mnoha lidí a mnoha oblastí rozvoje pedagogicko-psychologických věd. A poděkovat za všechny, kterým jsi ochotně pomáhal, když to bylo zrovna potřebné.

Přejeme Ti do dalších dní života hodně důvodů k životní radosti. Dále přeje me mnoho zdraví a motivace k další odborné práci, ze které i my (neskromě řečeno) budeme mít svůj užitek.

*Prof. PhDr. Hana Lukášová, CSc.,
přispěl Doc. PhDr. Tomáš Svatoš, Ph.D.*

Literatura

- Mareš, J. (1997). *Dítě a bolest*. Praha: Grada Publishing.
- Mareš, J. (2013). *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál.
- Mareš, J. (Ed.). (1981). *Interakce učitel–žáci a učitel–studenti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta.
- Mareš, J. (Ed.). (2003). *Sociální opora u dětí a dospívajících III*. Hradec Králové: Nucleus.
- Mareš, J. (Ed.). (2006). *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD.
- Mareš, J., & Křivohlavý, J. (1989). *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Mareš, J., & Křivohlavý, J. (1995). *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita.
- Mareš, J., & Vachková, E. (2010). *Pacientovo pojetí nemoci II*. Brno: MSD.

Průcha, J. (2017). *Vzdělávací systémy v zahraničí: Encyklopedický přehled školství v 30 zemích Evropy, v Japonsku, Kanadě, USA*. Praha: Wolters Kluwer.

Kniha poskytuje popis národních vzdělávacích systémů v komplexním pojetí: Systém každé země je objasněn v kontextu kulturních a ekonomických podmínek, ve svém historickém vývoji a se současnou školskou legislativou. Popis struktury jednotlivých systémů je členěn podle mezinárodní taxonomie ISCED 2011 a zahrnuje předškolní, primární, nižší a vyšší sekundární vzdělávání, dále vzdělávání žáků se speciálními potřebami, terciární vzdělávání a vzdělávání dospělých. Na tento popis navazují kapitoly o dosud aplikovaných přístupech k srovnávání a hodnocení kvality národních vzdělávacích systémů. V závěrečné diskuzi autor ukazuje, jak je nejasné určit, které vzdělávací systémy mohou být považovány ve světě za nejlepší.